

YENİ MEDENİYET KURGUSUNDA TÜRKÇENİN YERİ VE YETERLİLİĞİ*

Mahmut HASGÜL

Dil, bir milletin kadim zamanlardan kalma kültür hafızası, hâlihazırda oluşmuş asli kimliği, geleceğe bırakacağı mirası; milleti millet yapan en sağlam ve en derinlikli değerler manzumesidir. Dil, bütün manevi bilimler için temel iletişim sistemidir.¹

Ruhsal olayları insanın yaşantısı hâline sokan ve bütün insan kültürünün temelini oluşturan insan topluluğunu var eden dildir.² Aynı zamanda dil, bir ulusun aynasıdır.³ Dil; insanı insan yapan en değerli vasıf olan kültürün mükemmel bir ürünü olmakla birlikte düşünceyi de var eden, düşüncenin sınırlarını⁴ belirleyen insani bir yazılım, psikolojik bir harekât planıdır. Kutusal kitaplarda yüce yaratıcı, Âdem'e önce varlıkların isimlerini öğretmekle düşünce sisteminin temellerini atmıştır. "Allah, Âdem'e her şeyin ismini öğretti."⁵ Üstelik nesnelere isimlerini bilmek insanı meleklerden bile üstün bir vasfa ulaştırmış oldu.⁶

Herakleitos, "Dil nesnelere mahiyetinin anahtarıdır." der. Yine Faruk Nafiz Çamlıbel: "...Eşyayı tanıırken hepimiz sade dışından / Esrarına yol bulduk onun (şairlerin) anlatışından..."⁷ derken Herakleitos'u doğrulamış olur.

* "Dilimiz Kimliğimizdir" Makale ve Deneme Yarışması'nda makale türünde ikincilik ödülü almıştır.

1 Walter Pozig, *Dil Denen Mucize I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 30.

2 Pozig, *age.*, s.37

3 Schiller, <http://www.edebiyatdunyasi.com/ozdeyisler.php?sayfa=4>

4 Ludwig Wittgenstein, "Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarını belirler.", <http://www.ozdeyis.net/dilimin-sinirlari-dunyamin-sinirlarini-belirler/>

5 *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Bakara Suresi, Ayet 31, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 5.

6 Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Bakara Suresi, Ayet 31. "Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek 'Eğer doğru söyleyenlerdenseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin.' dedi."

7 Faruk Nafiz Çamlıbel, "Şair", *Han Duvarları*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1996, s. 72.

Varlıkların ismi ve varlıkların mahiyetinin kavranması, insana bilmenin dışında “hikmet”⁸ diye adlandırılan derinlikli bakışı kazandırmıştır.

Türk dili diğer diller gibi isimlerle başlamış olsa da yaşam tarzına bağlantılı olarak bir hareket, bir eylem diline dönüşmüştür. Bu sebepten Türkçe fiil zengini bir dildir. Destansı yaşamından sadece küçük bir cüzü yazıya geçirmesine rağmen dünyanın en çok destan yazan milleti olmaya hak kazanan Türk milleti için fiillere dayalı, hareketli bir dilin gelişmesi oldukça normal bir durumdur.

İslam kültür dairesine geçip yerleşik hayata başladıktan, hikmet ve tasavvufi tefekkür yeni medeniyette kendini gösterdikten sonra da eylem cümleleriyle birlikte durum ve isimlerin esrarına doğru yolculuk başladığında yeni bir boyut kazanmıştır Türkçe. Ahmed Yesevî ve onun yolunda ilerleyen manevi fethin öncüleri Türk diline yepyeni kapılar açmışlardır.

Türk dilinin serüveni gelişerek devam ederken birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiş, bu sıkıntılar millî hassasiyetleri olan değerli isimlerin ferasetiyle atlatılabilmektedir. Arapçanın Türkçeye tahakkümünü fark ederek dilimizi korumak ve geliştirmek gerekliliğini ilk savunan, 11. yüzyılda büyük Türk mütefekkeri ve ilim adamı Kâşgarlı Mahmud olmuştur. *Divânu Lugâti-t Türk*, soylu bir feryattır. 15. yüzyıla geldiğimizde Farsçanın tahrip edici etkisine karşı savaşı başlatan *Muhâkemetü-l Lügateyn*, Ali Şîr-i Nevâyî olmuştur. 13. yüzyıl Anadolu’sunda bu sefer Karamanoğlu Mehmed Bey: “Bugünden sonra divanda, dergâhta ve bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.” demiştir. O dönemde dilimizin içinde bulunduğu tehlikeli durumu Âşık Paşa’nın şu mısraları çok iyi özetliyordu:

*Türk diline kimseler bakmaz idi,
Türklere hergiz gönül akmaz idi.
Türk dahi bilmez idi bu dilleri,
İnce yolu, ol ulu menzilleri.*

Divan edebiyatı sürecinde dönem dönem Türkî-i Basit ve Mahallileşme Cereyanı gibi tarihsel tedbirlere ihtiyaç duyulduysa da bir taraftan imparatorluk dili gelişti ve Türkçemiz hiç olmadığı kadar zengin bir hâl aldı. Tanzimat Dönemi’ne geldiğimizde Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî* ile dilimize hizmet eden mümtaz isimler arasında yerini almıştı. Kamus, millet için o kadar değerli bir hazineydi ki yıllar sonra Cemil Meriç “Kamus, bir milletin

8 Farabi, *Tahsil es Saade*, Divan Yayınları, İstanbul 2012, s. 38-43.

hafızası, yani kendisi; heyecanıyla, hassasiyetiyle, şuuruyla. *Kamusa uzanan el namusa uzanmıştır.*”⁹ ifadelerini kullanacaktı.

Millî Edebiyat’la Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp çok etkili dil teorileri ve yeni nesiller için eylem planları hazırlamışlardı.¹⁰ Millî Mücadele’den sonra genç Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, Türkçe konusundaki hassasiyet başta kurucu lider Mustafa Kemal olmak üzere bütün aydınların en titiz olduğu konuların başında gelmişti. 1932 yılına geldiğimizde Türk dilini korumayı ve geliştirmeyi hedefleyen Türk Dil Kurumu kurulmuştu. Dilimiz artık resmî devlet politikası olarak “sahipsiz” değildi. 1940’tan sonra -her ne kadar siyasi çalkantılar bu güzide kurum üzerine çeşitli şaibeler oluştursa da- kuruluş felsefesine yürekten inanan çalışanları ve yöneticileri sayesinde gelecekte daha iyi anlaşılacak olan sayısız hizmetlere imza atılmıştır. Günümüzde devletimizin ve kurumlarımızın bu husustaki hassasiyetlerini Türkçemiz açısından memnuniyet ve heyecanla takip etmekte, dile ve edebiyata hizmet edenlerin isimlerinin ölümsüz olacağı bilinciyle tarihe şahitlik etmekteyiz.

Türkçe, dünya dilleri arasında saygın bir yere sahip yaklaşık on bin yıllık mazisiyle en eski ve en köklü diller arasında yer almaktadır. Dünyanın en büyük beş dili arasında olan Türkçe, neredeyse dünyanın bütün coğrafyalarında kullanılan bir iletişim aracıdır. Balzac, “Millet, edebiyatı olan topluluktur.” der. Edebiyatı olan bir milletin dili de tabii ki son derece gelişmiş olmaktadır. Yazılı kültürde bir şaheser sayılan *Orhun Abideleri* ile başlayan edebî serüven; gelişerek ve zenginleşerek dünyada birçok ulusa nasip olmayacak bir seviyeye ulaşmış, paha biçilmez bir birikim oluşturmuştur. Edebiyat ve gelişmiş dil, millî hissin şekillenmesinde en büyük paya sahiptir. “Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili en zengin dillerdendir, yeter ki bu dil şuurla işlensin.”¹¹

Millî şuur ve millî mefkûrenin oluşmasında, maarifin millî olma zorunluğu da göz ardı edilemez. Tarihte medeniyetler inşa etmiş olan Türk milleti ve Türk dili, çağımızın en acil ve önemli ihtiyacı olan yeni, hikmetli, barışçıl ve kapsayıcı bir medeniyeti doğurma zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu

9 Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.86.

10 Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler Dergisi*, Selanik 1911, s. 27. (Bu makale *Genç Kalemler Dergisi*’nde imzasız olarak yayımlanmış, makalenin Ömer Seyfettin’e ait olduğunu derginin genel yayın yönetmeni Ali Canip Yöntem beyan etmiştir. Bu sebeple makalenin Ömer Seyfettin’e ait olduğu kabul edilir.)

11 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük - 1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 3.

zorunluluk millî, İlahi ve insani bir vazifedir. Bu noktada tarihî bir görevle karşı karşıyayız ve yeni millî, İslami medeniyetin altyapısı hazırdır ama çok büyük emeğe ve fedakârlığa ihtiyaç vardır. Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası* adlı eserinde: “Milletin ruhunu yapan maariftir. Maarifin düşmesi millet ruhunu yerlere serer.”¹² demektedir. Aynı eserde “Zamanımızın İstiklâl Savaşı, bu cephede açılacak savaştır.”¹³ diye dikkat çekmektedir.

Çatışan medeniyetlerin, felsefelerin, stratejik çekişmelerin odağı ve geçiş noktası olan Anadolu'da hâlihazırdaki dünyanın sömürgeci ve acımasız sistemine karşı yeni bir medeniyetin oluşması ihtimali dünyanın diğer coğrafyalarına nazaran daha kuvvetlidir. Zaten medeniyet oluşturmaya tarih boyunca elverişli olan topraklarımızda bütün dünyaya barış, esenlik getirebilecek bir bakış açısı ve sistemin vücut bulması adına millî, dinî, felsefi altyapının yanı sıra kuvvetli bir dile de ihtiyaç duyulacaktır.

Türk dilinin son dönem en büyük temsilcisi ve münevverleri arasında sayılan Bahtiyar Vahapzâde şöyle özetler dilimizin önemini ve hususiyetlerini:

... Bu dil – bizim ruhumuz, eşgimiz, canımızdır,
 Bu dil – birbirimizle ehdi-peymanımızdır.
 Bu dil – tanıtmış bize bu dünyada her şeyi
 Bu dil – ecdadımızın bize goyup getirdiyi
 En gıymetli mirasdır, onu gözlerimiz tek
 Goruyub, nesillere biz de hediyeye vererek.
 Ana dilim, sendedir halgın aklı, hikmeti,
 Ereboğlu Mecnunun derdi sende dil açmış.
 Üreklere yol açan Füzûlî'nin seneti,
 Ey dilim, gudretinle dünyalara yol açmış.
 Sende benim halgımın gahramanlıkla dolu
 Tarihi verağlanır.
 Sende neçe min illik benim medeniyetim
 Namusum, vicdanımsan!
 Milletlere halglara halgımızın adından
 Mehebbet destanları yaradıldı bu dilde.

12 Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s. 37.

13 Topçu, *age.*, s. 38.

Millî kültürün korunması ve oluşmasında dilin önemini Mehmet Kaplan şu sözlerle özetler: “Dil, millî kültürün hem kurucu temel unsuru hem de taşıyıcısıdır.”

Dağlarca, “Türkçem, benim ses bayrağım...” diyerek Türkçemizi bayraklaştırmıştır. Yahya Kemal, Türkçeyi en sade ve doğal bir cümleyle tanımlamıştır: “Türkçe ağızımda anamın ak sütüdür.”

Peyami Safa, dil konusunda şu önemli değerlendirme ve uyarıyı beyan eder: “Bir milletin bütün zekâsı, bilgisi, hassasiyeti dilinde toplanır. Dil, onun varlığıdır, müdafaasıdır, başka millet üzerindeki tesiri en güçlü silahıdır. Bir millet toprağını kaybedebilir, dilini unutmazsa o toprağa yeniden sahip olabilir. Dilini kaybeden bir millet her şeyini kaybetmiş demektir.”

Türkçe ve Türk kültürü adına eşsiz hizmetler ortaya koyan Ziya Gökalp, şu mısralarla özetler hakikati:

... *Türklüğün vicdanı bir,*

Dini bir, vatanı bir;

Fakat hepsi ayrılır

Olmazsa lisanı bir...

Türkiye için tek bir dilin, medeniyet ve devlet kurucu dil olarak belirlenmesi elzemdir. Nasıl ki bugün dünyanın sömürgeci dili yalnızca “İngilizce” olarak kabul görmüşse (!) antiemperyalist bir medeniyetin de tek bir dil üzerine inşa edilmesi zarurettir. Ziya Gökalp aynı şiirde, “...Başka dil var diyenin / Başka bir emeli var.” diyerek hem bu gerekliliği vurgulamış hem de bir tuzağa karşı çağları aşan uyarıda bulunmuştur.

Medeniyet var etmek için, kuvvetli ve işlek bir dile ihtiyaç duyulduğu kesindir. Türkçemiz, ilk bakışta gelişmiş dillere kıyasla güçsüz bir dil gibi görünür / gösterilir. Bu önyargının cenderesinde uzun süre can çekişen aydınlarımızdan biri şüphesiz Alî Şîr-i Nevâyî idi fakat o, hakikati fark etmiş ve Türkçenin büyümlü dünyasını keşfetme bahtiyarlığını yaşamıştı:

“...Biraz daha iyi düşünmeye başladığım zaman Ulu Tanrı gönlüme güzellik ve incelik sevgisi doldurdu. Yaradılışım bayağı ve bayağılıktan kaçınmayı, iyi ve güzeli sevmeyi buyuruyordu. O zaman ana dilimin üzerinde düşünmeye koyuldum. Türkçe'nin derinliklerine dalınca on sekiz bin âlemden daha yüksek bir âlem göründü. Bu âlemin süsler, ziynetler içerisinde en-

ginleşen göğü, dokuz gökten daha üstündü(...) Türkçenin engin alanlarında ilhamımın şahlanan atını koşturdum.”¹⁴

Türkçemizin gelişmiş dillere kıyasla daha az kelimeye sahip olduğu söylenebilir. (İngilizce: 700 bin kelime, Almanca 400 bin kelime, Türkçe 300 bin kelime.) Ancak gelecekteki en büyük diller “türeyebilen” diller olacaktır. Türkçe kelime sayısı az olsa da (ki bu fikir de doğru değildir) ek zengini bir dildir. Şu an işlek olarak kullanılabilecek yaklaşık 270 ek vardır.¹⁵ Bu eklerle yeni kelimeler türetilir. Sadece Orhun ve Uygur Türkçesi gramer yapısı incelendiğinde:

İsimden isim yapan 28,
Fiilden isim yapan 31,
İsimden sıfat yapan 12,
Fiilden sıfat yapan 17,
İsimden fiil yapan 17,

Fiilden fiil yapan 15 ek¹⁶ tespit edilmektedir. Üstelik bu eklerle ekleşmiş edatlar, fiilimsiler ve çatı ekleri dâhil değildir. Buna rağmen bir kelimedenden birinci etapta oluşturulabilecek kelime sayısı ortalama 24 tanedir. İkinci ve üçüncü ekler getirildiğinde bir kelimedenden 13.824 sözcük türetilir. Bu hâliyle bile sadece eski kelime kökleri kullanılsa (3.800 kelime) toplamda 52.531.200 sözcük türetilir. İngilizcenin 700.000 kelime olduğunu düşünürsek dilimizin sunduğu imkânlar heyecan vericidir. Bu özellik bir dil için ihtiyaçların, gerçeklerin ve hatta hayallerin üzerinde bir imkân sunmaktadır. Üstelik Türkçemiz kelimelerden zamanla yeni ekler türetebilmektedir. İnsanlığın ihtiyacı olacak bütün kelimeler Türkçeden türetililecektir.

Dilimizin mantıksal yapısı iki yaşındaki bir çocuğun doğal olarak içselleştirip kullanabildiği bir sistemdir. Örneğin “balta” kelimesini bilmeyen bir çocuk babasına “Kesiği ver.” demektedir (kesmek fiilinden kes-i) yahut da bir çocuk “hırsız” kelimesini bilmediğinde “çalıcı” (çalmak fiilinden çal-ıcı) kelimesini doğal olarak türetebilmektedir.

Birleşik kelimeler, tamlamalar, yansıma sözcükler dili zenginleştiren başka yollardır. Bütün bunların dışında kelimelere yüklenen yan ve mecaz anlamlarla olağanüstü anlatım zenginlikleri oluşabilmektedir. Örneğin “çık-mak” fiili 50 farklı anlamda kullanılabilmektedir. Kelime ve cümlede vurgu

14 F. Kadri Timurtaş, *Ali Şir Nevayî'nin Türk Diline Hizmetleri*, İstanbul 1962, s. 8-9.

15 A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 42-61.

16 A. Von Gabain, *age.*, s. 43-61.

imkânlarıyla özellikle konuşma dilinde dilimizin zenginliğine zenginlik katılabilmektedir.

Türkçenin matematiksel türeme yapısı, dijital iletişim diline aktarılabilir, yepyeni yazılım dili oluşturabilecek özelliklere sahiptir. Eğer Türkçe matematiksel yapısıyla sistemli ve akıllıca kurgulanırsa yazı dili ile dijital iletişimde bilimin, hayal gücünün ötesinde muazzam imkânlar doğuracaktır.

ABD’de MIT’teki medya laboratuvarı kurucusu Negroponte, İngilizceyle kıyasladığında Türkçeden övgü ile bahseder ve şu sözleri söyler: “İngilizce en güç olanlardandır; ... Türkçe gibi başka diller çok daha kolaydır. ... Dolayısıyla sözcük düzeyinde, bilgisayarla konuşma sentezi yapacaklar için Türkçe rüyalarının gerçekleşmesidir.”¹⁷

Türkçemizin tek talihsizliği; -Alî Şîr-i Nevâyî’nin vurguladığı gibi- aydınlarımızın kendi dilimizi bilmemesi, kendi dilimize güvenmemesidir. Bir de Türkçenin zekâ yapısına ulaşabilecek filologların, yazılım uzmanlarının, filozofların ve fikir önderlerinin eksikliğidir. Türkçe kelimelerle bilim dili oluşturabilmek için, duyarlı ve üretken bilim adamlarına; dilimize işlerlik kazandırabilmek için, bilinçli ve derinlikli şair ve yazarlara ihtiyaç vardır.

Türkçenin gramer yapısıyla ilgilenen Türkolog ve filologlardan maalesef çoğu Alman, İngiliz, Macar, Japon, Rus vb. kökenlidir. Türkçenin bilimsel bir disiplinle yetmişmiş, dile hizmet etmiş yerli araştırmacısı iki elin parmaklarını geçmemektedir. Reşit Rahmetî Arat, Talât Tekin, Muharrem Ergin gibi araştırmacılarımızdan daha yüzlercesine ihtiyacımız vardır. Kaldı ki Orhun ve Uygur Türkçesinde araştırma yapan yabancı dilciler kelime kökenleri ve anlam derinlikleriyle ilgili yaşayan halk Türkçesine çok da hâkim olmadıkları için birtakım yanlış tespitlerde bulunmuşlardır. Öz ana diline hâkim yerli araştırmacılar; dilimizin sihirli dünyasına daha fazla nüfuz edebilecek, daha sağlam ve işlevsel sonuçlarla geleceğe ışık tutabileceklerdir. Eğer bu hassasiyetlere sahip insanlar yetiştirebilirsek dünyanın ihtiyacı olan yeni medeniyetin Türkçenin verdiği muazzam imkânlardan ilham akarak bu topraklardan çıkması ve bütün insanlığı kucaklaması, bütün insanlığa esenlik getirmesi işten bile değildir.

17 Nicholas Negroponte, 1995. <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/bilim-dili-olarak-turkce-ve-turkce-bilinci/543>

Kaynaklar

- POZIG, Walter, *Dil Denen Mucize I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- SCHILLER, *İnsanın Estetik Terbiyesi Üzerine Mektuplar*, Maarif Matbaası, Ankara 1943.
- WITTGENSTEIN, Ludwig, “Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarıdır.”, *Tractatus Logico-Philosophicus*, London, Eng. 1993.
- Kur’an-ı Kerim Meali*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- ÇAMLIBEL, Faruk Nafiz, “Şair”, *Han Duvarları*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1996, s.72
- FARABI, *Tahsil es Saade*, Divan Yayınları, 2012, İstanbul, s.38-43
- MERİÇ, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük-1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988
- TOPÇU, Nurettin, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- TİMURTAŞ, F. Kadri, *Ali Şir Nevayî'nin Türk Diline Hizmetleri*, İstanbul 1962.
- GABAIN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- NEGROPONTE, Nicholas, <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/bilim-dili-olarak-turkce-ve-turkce-bilinci/543>
- Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler Dergisi*, Selanik 1911, s.28
- T.C. Kültür Bakanlığı, “Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını”, *Uluslararası Bilgi Şöleni BİLDİRİLER*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı Özel Dizi 24, Ankara, 2002